

Андрій Володимирович ЗАХАРКО,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТОК ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ЗАТРИМАНОВОГО: УКРАЇНА, НІМЕЧЧИНА

Важливим показником ефективності виконання завдань кримінального провадження, передбачених у ст.2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [1], є забезпечення прав затриманих осіб. Як відомо, згідно ст.37 Закону України «Про Національну поліцію», остання уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, КПК України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України [2]. Згідно ст.29 Конституції України, кожному заарештованому чи затриманому, зокрема, має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника [3]. Права мають повідомлятися затриманим невідкладно, про що наголошувалося у вказівці МВС України від 18 квітня 2006 року №338 «Про забезпечення зачитування прав затриманим під час затримання громадян за підозрою в учиненні злочину або у зв'язку з учиненням адміністративного правопорушення». Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення є одним із способів надання статусу підозрюваного відповідно до ч.1 ст.42 КПК України. Згідно ч.8 ст.42 КПК України, підозрюваному вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням. Згідно з ч.4 ст.29 КПК України, за клопотанням визначених у законі осіб, до яких зокрема належить підозрюваний, здійснюється переклад процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено в КПК України. Таким чином виникає потреба

проаналізувати, наскільки зручно в Україні забезпечено можливість виготовлення і вручення затриманому пам'ятки про його процесуальні права, в тому числі у перекладі на іншу мову, якщо затриманий виявився іноземцем.

Вивчення офіційних сайтів державних органів України переконує в відсутності розміщення таких пам'яток. На сайті Всеукраїнської благодійної організації «Українська Фундація Правової Допомоги» розміщено, зокрема, Пам'ятки про права затриманого за вчинення адміністративного та кримінального правопорушення [4], також й у перекладі іноземними мовами. Аналізуючи зміст цих пам'яток, доречно звернути увагу на таких аспектах:

1) в Україні їх зміст не є нормативно закріпленим;

2) викладені на сайті Всеукраїнської благодійної організації «Українська Фундація Правової Допомоги» Пам'ятки мають стислий характер, хоча певною мірою в їх змісті відображено ряд важливих прав процесуальних учасників кримінального провадження;

3) аналізуючи слідчу практику слід зауважити, що слідчими Національної поліції, порівняно з розміщеними на зазначеному сайті Пам'ятками, використовуються Пам'ятки з більш розширеним змістом, що включає в себе відповідні статті (28, 29, 55, 56, 59, 62, 63) Конституції України, ст.10 Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, ст.9, 10 ЗУ «Про попереднє ув'язнення», ст.42, 469 КПК України.

Спробуємо проаналізувати відповідний стан справ у Німеччині.

У ст.104 Конституції Німеччини зазначається: поліція власною владою не може утримувати нікого під вартою понад добу після арешту. Будь-кого, кого тимчасово заарештували за підозрою у вчиненні злочину, необхідно доставити до судді не пізніше наступного дня після арешту. Суддя повідомить його про причини арешту, допитає та надасть можливість заперечити. Суддя повинен негайно видати мотивований письмовий ордер на арешт або наказати звільнити затриманого [5].

Згідно ст. 57 Закону про Федеральне управління кримінальної поліції та співпрацю між Федерацією та землями у справах кримінальної поліції (Закон про Федеральну кримінальну поліцію - ВКАГ), Федеральне управління кримінальної поліції може взяти особу під варту, якщо це необхідно для:

1) тимчасового вислання особи з певного населеного пункту, або тимчасової заборони особи прибути в певний населений пункт, щоб уникнути небезпеки (ст.54 ВКАГ);

2) запобігання неминучому вчиненню або продовженню кримінального правопорушення у випадках, визначених ВКАГ [6].

Згідно з розд.35 Закону про поліцію штату Північний Рейн-Вестфалія (PolG NRW), поліція може затримати особу, якщо це необхідно для:

1) захисту життя чи здоров'я особи від небезпеки, зокрема, коли особа перебуває в стані, що перешкоджає її вільному волевиявленню чи в іншому безпорадному стані;

2) відвернення неминучого вчинення чи продовження злочину чи адміністративного правопорушення, що має значення для широкого загалу;

3) уникнення небезпеки шляхом тимчасового виселення особи з місця проживання чи тимчасової заборони їй в'їзду до місця проживання;

4) забезпечення виконання рішення про виселення чи заборону повернення для захисту від домашнього насильства;

5) захисту особистих прав, а арешт є дозволим відповідно до норм Цивільного кодексу щодо рятування свого життя чи здоров'я;

6) забезпечення виконання заборони залишати особою своє місце проживання чи перебування в певних місцях без дозволу поліції з метою запобігання терористичним правопорушенням [7].

Поліція може затримувати неповнолітніх, які ухиляються від піклування, щоб доставити їх опікунам чи відповідному державному органу, а також осіб, які

ухилилися від досудового тримання під вартою, покарання у вигляді позбавлення волі з метою забезпечення безпеки чи повернення таких осіб до виправних установ [7].

Згідно ст.127 КПК Німеччини (StPO) прокуратура та працівники поліції мають право проводити тимчасові арешти у випадку неминучої небезпеки. Якщо злочин може розслідуватися виключно за заявою, попередній арешт дозволяється, навіть якщо заяву ще не було подано. Будь-хто може затримати особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, для передання поліції і вжиття заходів щодо встановлення особи [8]. Відповідно до ст.ст.112 КПК Німеччини (StPO), підозрюваного може бути попередньо ув'язнено, якщо його терміново підозрюють у вчиненні злочину та є підстава його затримати. Підстава затримання існує, якщо ґрунтується на таких фактах:

1) встановлено, що підозрюваний не має постійного місця проживання або переховується;

2) якщо існує загроза ухилення підозрюваного від кримінального провадження (ризик втечі) або

3) поведінка підозрюваного породжує сильну підозру, що він буде: знищувати, змінювати, вилучати, підробляти докази; незаконно впливати на співучасників, свідків чи експертів; спонукати інших осіб до такої поведінки і якщо по цим причинам існує небезпека ускладнення з'ясування істини [8].

Крім того, відповідно до ст.112а КПК Німеччини (StPO), причинами для затримання слугує також підозра у вчиненні ряду тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень, повторність або продовжуваність ряду визначених у кримінальному процесуальному законі кримінальних правопорушень, у ряді випадків пов'язаність їх із наркотиками та психоактивними речовинами тощо [8].

Згідно ст. 114 b КПК Німеччини (StPO), затриманому підозрюваному має бути негайно роз'яснено письмовою мовою, яку він може розуміти, його права. Якщо

письмових роз'яснень явно недостатньо, треба надавати усні роз'яснення. Підозрюваний має письмово підтвердити роз'яснення йому його прав. В пам'ятці підозрюваного, зокрема, повідомляється, що він негайно, не пізніше наступного дня після арешту, повинен бути переданий до суду, який повинен допитати його та прийняти рішення про його подальше затримання; має право коментувати підозру або не давати свідчень; може подати заяву на отримання індивідуальних доказів для його звільнення; має право вимагати обстеження у лікаря за його вибором тощо [8]. Не зупиняючись на більш детальному порівнянні прав затриманого відповідно до КПК України й КПК Німеччини, є підстави підсумувати схожість їх регламентації. Втім, Пам'ятка про процесуальні права затриманої особи в Німеччині, на відміну від України, розміщена на сайті Федерального міністерства юстиції та захисту прав споживачів. Більше того, розміщена в перекладі чисельними мовами. Таких пам'яток на зазначеному ресурсі викладено п'ять, залежно від підстав затримання відповідної особи.

На сайті Федерального міністерства юстиції та захисту прав споживачів Німеччини викладено українською мовою наступні документи щодо роз'яснення прав затриманим особам:

1) роз'яснення особам, взятим під варту на підставі ордеру на арешт (на підставі ст.112 та наст., абз.2 ст.230, ст.236, абз.4 ст.329, 412, 453 с StPO)¹;

2) роз'яснення особам, взятим під варту на підставі ордеру на тримання або ордеру на попереджувальний арешт (на підставі ст.126 а, абз.6 ст.275 а, ст.453 с разом з абз.1 ст.463 StPO)²;

3) роз'яснення попередньо взятим під варту особам (на підставі ст.ст.127, 127 б StPO)³;

¹ URL: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Haftbefehl.html

² URL: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Unterbringung.html

4) роз'яснення непідозрюваним особам, затриманим для встановлення особи (на підставі абз.2 ст.163 б, ст.163 с StPO)⁴;

5) роз'яснення підозрюваним особам, затриманим для встановлення особи (на підставі абз.1 ст.163 б, ст.163 с StPO)⁵. Аналогічні роз'яснення викладені англійською, німецькою, російською та рядом інших мов.

Таким чином, у результаті порівняння доступу до пам'яток про процесуальні права затриманого в Україні й Німеччині, є підстави для висновку про те, що в Німеччині створено кращі умови для забезпечення поінформованості затриманих про їхні процесуальні права. Ці умови конкретизовані в тому, що 1) відповідні пам'ятки розміщені на офіційному державному сайті; 2) залежно від підстав затримання, розрізняють п'ять пам'яток і, отже, п'ять різних процесуальних статусів затриманої особи; 3) зазначені пам'ятки розміщені на офіційному веб-ресурсі багатьма іноземними мовами, що надає можливість як працівникам слідчих органів, так і пересічним громадянам в разі потреби зручно скористуватися зазначеним інформаційним ресурсом, обрати собі відповідний документ зрозумілою мовою й зручно користуватися ним для з'ясування свого процесуального статусу.

Порівнюючи статистичні дані щодо затримання осіб в Україні та Німеччині, слід звернути увагу на наступне. Згідно зі Звітом про роботу органів досудового розслідування за 12 місяців 2017 року (Таблиця 7. Затримання осіб як підозрюваних, обрання запобіжного заходу) в Україні було затримано 723 особи в порядку, передбаченому в ст.207, 208 КПК України [9], населення України становить 41,98 млн осіб. У Німеччині протягом 2017 року згідно звітних даних Федерального

³ URL:

https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Vorl_Festnahme.html

⁴ URL:

https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Identitaet_Unverdaechtig.html

⁵ URL:

https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Identitaet_Verdaechtig.html

міністра юстиції та захисту прав споживачів про кримінальне правосуддя на підставі ст.112, 112a StPO було затримано 29600 осіб, які підозрювалися у вчиненні кримінальних правопорушень [10, с.23], населення Німеччини становить 82,9 млн осіб. Таким чином, у Німеччині, що має кількість населення вдвічі більшу, аніж в Україні, протягом однакового звітного періоду, порівняно з Україною, було затримано в 41 раз більше людей, аніж в Україні. Можливо, саме цим пояснюється ретельна увага Федерального міністерства юстиції та захисту прав споживачів Німеччини щодо необхідності якісного роз'яснення затриманим їхніх процесуальних прав.

У подальших дослідженнях планується приділити увагу компаративістичному аналізу регламентації поліцейських повноважень.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 16.12.2020).
2. Про Національну поліцію: закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 16.12.2020).
3. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.12.2020).
4. Офіційний сайт Всеукраїнської благодійної організації «Українська Фондація Правової Допомоги». URL: <https://ulaf.org.ua/information-leaflets> (дата звернення: 16.12.2020).
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland ab dem 23. May 1949. Aktualisierungsdatum: 29.09.2020. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 16.12.2020).
6. Gesetz über das Bundeskriminalamt und die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in kriminalpolizeilichen Angelegenheiten (BKAG) ab dem 1. Juni 2017. Aktualisierungsdatum: 03.12.2020. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bkag_2018/BJNR135410017.html (дата звернення: 16.12.2020).

7. Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen (PoLG NRW) ab dem 25. Juli 2003. Aktualisierungsdatum: 12.12.2020. URL: https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=3120071121100036031 (дата звернення: 16.12.2020).

8. Strafprozeßordnung (StPO). Дата оновлення: 11.07.2019. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (дата звернення: 16.12.2020).

9. Звіт про роботу органів досудового розслідування за 12 місяців 2017 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113277&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 16.12.2020).

10. Strafrechtspflege in Deutschland. Fakten und Zahlen von Jörg-Martin Jehle. Heraus gegeben vom Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz 7. Auflage 2019. URL: <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=showNextResultSite¤tResultId=be tRef%3D1065282761%26any¤tPosition=0> (дата звернення: 14.12.2020).

Олена Антатоліївна СОЛДАТЕНКО,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх*

ВІДПОВІДНІСТЬ НОРМ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ ЩОДО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Питанню обрання до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою залишається гострим, адже пов'язане з низкою обмежень для особи, зокрема свавілля з боку правоохоронних органів та суду. Вітчизняний законодавець постійно намагається підновляти вітчизняну законодавчу систему під міжнародні стандарти задля уникнення неправильного тлумачення законодавства. Таким чином, в законодавство нашої держави імплементовано чимало правових положень, у тому числі і тих, що стосуються запобіжного